

Milorad Đurić

Manjinske nacionalne zajednice u Vojvodini: između građanstva i nacionaliteta

Uvod: građanstvo i(li) nacionalitet

Dvadeseti vek je, nesumnjivo, bio vek u kojem se dogodilo izostravanje etničke samosvesti i u kojem je došlo do eksplozije kolektivnih identiteta. Uprkos izvesnim kolebanjima u stavovima o nacionalnim manjinama u međunarodnom pravu posle Drugog svetskog rata (pre svega zbog zloupotrebe „manjinskog pitanja“ od strane nacističke Nemačke), većina država je bila realno suočena sa porastom zahteva različitih etničkih grupa za priznanjem. Pri tome, različito poimanje „nacionalne manjine“ uslovljeno je neujednačenim definisanjem same „nacije“. Postoji izvestan stepen intelektualne nejasnoće, upozorava E. Hobsbaum, u brojnim nastojanjima da se definišu objektivni, univerzalni kriterijumi za određivanje nacije: „Pokušaji stvaranja objektivnih kriterijuma za određivanje nacije, ili za objašnjenje zašto su izvesne grupe postale „nacije“ a druge nisu, često se zasnivao na jednom jedinom kriterijumu kao što su jezik, etnicitet, ili na kombinaciji kriterijuma kao što su: jezik, zajednička teritoriji, zajednička istorija, kulturna zaostavština, ili već nešto drugo“ (Hobsbaum, 1996:12). Svi pokušaji da se dođe do opšteprihvate definicije nacije nisu urodili plodom jer bi se uvek našao veliki broj izuzetaka – entiteta koji su nesumnjivo nacije, ali se ne uklapaju u neku od definicija, ili od-

govaraju svim kriterijumima, ali nisu – nacije. Zbog toga nam se čini uputnim da prihvatimo Hobsbaumovu „radnu pretpostavku” po kojoj će se „svako dovoljno veliko telo čiji se članovi smatraju članovima „nacije” smatrati „nacijom” (Hobsbaum, 1996:15). Bez obzira na moguće primedbe da je ovakav pristup tautološki i da pruža samo *a posteriori* određenje šta je nacija, smatramo da je adekvatan (i realan) jer se zasniva na principu samoodređenja. U tom smislu, u ovom tekstu ćemo i pod pojmom „nacionalna manjina” smatrati grupu ljudi koja se smatra pripadnicima iste nacije, a koja živi u zajedničkoj državi sa nekom većom grupom (ili više grupa) ljudi koji se smatraju pripadnicima druge/drugih nacije/nacija.

Bazu nacionalnog identiteta čini nacionalizam. Entoni Gidens zaključuje da je moderni politički i ekonomski razvoj imao snažan dezintegrativni uticaj na tradicionalne kulture, te da se tako stvorila potreba za novim oblikom grupnog simbolizma koji bi imao integrativnu funkciju. Za Gidensa je upravo nacionalizam najsnažniji oblik integracije, jer: „Nacionalizam ne samo da nudi bazu grupnog identiteta, on to čini u kontekstu koji pokazuje da je ovaj identitet rezultat posebnih i specifičnih dostignuća. Nacionalizam ojačava duh solidarnosti i kolektivne povezanosti koja se naročito mobilize u okolnostima kulturnih zastoja” (Gidens, 1985:215). Nacionalizam kao specifični fenomen kulturne integracije, predstavlja oblik kolektivne svesti u okviru kojeg se odvija refleksivno prisvajanje kulturnih tradicija. Ovako konstruisana tradicija, prečišćena pomoću istoriografije, širi se putem medija (svojevremeni razvoj štamparske tehnologije odigrao je, nesumnjivo, ogromnu ulogu) i postaje zajednička svest političke zajednice. Ali, pomenimo i to, nacionalizam nije samo model oblikovanja identiteta u jednoj političkoj zajednici, već i način prisvajanja političkih dobara, odnosno, obezbeđivanja pripadnicima iste nacije političke prednosti u odnosu na one koji joj ne pripadaju.

Funkcija nacionalizma je, u svakom slučaju, unifikujuća, ali proces unifikacije nije utemeljen u moralnim, već u psihološkim okvirima tradicije. Gidens skreće pažnju na to: „U takvim okolnostima ontološka sigurnost je psihološki utemeljena i zavisi isključivo od rutine koja nema moralno značenje i kojom se štitimo od niza događaja i iskustava koja bi mogla da je naruše” (Gidens, 1985:218). Umesto moralnog značenja, koje biva sklonjeno na margine javnog života, zajedništvo bazirano na nacionalnim simbolima učvršćuje mehanizme kojima se stvara osećaj pripadnosti i sigurnosti među pripadnicima jedne zajednice.

Sa druge strane se nalazi princip građanstva, ta ključna ustanova moderne politike, čija se univerzalnost „ogleda u postojanju određenih zajedničkih obeležja koja se mogu identifikovati nezavisno od toga o kakvom tipu poretka se radi. Prva oznaka građanstva se izražava u činjenici da je građanstvo jedan opšti status: pravo građanstva omogućava ljudima (građanima) puno članstvo u jednoj političkoj zajednici; drugo, princip građanstva uvek je povezan sa idejom jednakosti: dakle, svi koji uživaju ovaj status imaju ista prava i iste političke dužnosti, iste slobode i ista ograničenja, istu moć i iste odgovornosti; treće, princip građanstva uvek sadrži osobitu vrstu reciprociteta (simetrije) između građanina i političke zajednice“ (Podunavac, 2001:11).

Princip građanstva upravo počiva na razrešenju napetosti između morala i parcijalnih interesa, društva i individuum. Drugim rečima, ako je društvo zahvaćeno suprotnostima privatnih interesa, kako je moguće uspostavljanje moralnih principa? Kant, podsetimo se, ovu dilemu razrešava izvođenjem kategoričkog imperativa: „Delaj tako da maksima tvoje volje uvek može istovremeno važiti kao princip sveopšteg zakona“ (Kant, 2004:87). Pri tome, Kantov empirijski individuum, kao adresat zahteva moralnog delanja, ne zadobija moralnost kao sopstvenu nameru, već kao rezultat ne-svesnog, egoističnog delanja u objektivnom ispoljavanju krajnjeg cilja istorije – dovršenog građanskog društva, društva kao samoorganizovanog mehanizma u kojem građani sami donose zakone kojima se pokoravaju.

Razumljivo, realna društva se ne nalaze na ovim idealnim polovima, već bivaju locirana između njih. Ipak, konstrukcija idealnih tipova je korisna jer nam pruža orijentaciju u pokušaju da utvrdimo konkretne oblike krize integracije nekog društva. U svakom slučaju, interakcija građanstva i nacionaliteta pokazaće se krajnje relevantnom za najveći deo istorije modernih društava, budući da: „priroda i kvalitet jedne političke zajednice presudno zavise od toga da li je u njegovom osnovnom polju glavni integrativni princip građanstvo ili nacionalizam“ (Podunavac, 2001:69).

Činjenice: Svet, Srbija, Vojvodina

Multietničnost je, nesumnjivo, činjenica savremenog sveta. Svega desetak država se, danas, može smatrati monoetničkim i u njima živi samo 0,5% svetskog stanovništva. Podatak da u se u svetu koristi preko 6.500 različitih jezika, a da su ljudi koji njima govore (bez obzi-

ra na veličinu ovih jezičkih grupa) građani nešto manje od 200 država, snažno ilustruje ovu dramatičnu etničku kompleksnost. Pojedine države, kao na primer Nigerija, imaju i više od 250 etničkih zajednica sa sopstvenom tradicijom, jezikom, kulturom. U Ruskoj federaciji je, u poslednje dve decenije, broj (samo)identifikovanih etničkih zajednica sa 120 porastao na 160, itd.

Etnička slika Balkana je takođe veoma heterogena. Balkan spada u najsloženije regione u Evropi. Uzroci ovakve složenosti su različiti – kulturni, civilizacijski, politički, ekonomski, demografski, socijalni... U proseku, u balkanskim državama 15% populacije čine pripadnici etničkih manjina. Prekranje državnih granica takođe je doprinelo manjinskoj dinamici, jer su se neke zajednice našle u ulozi manjinskih kolektiviteta („nove manjine“).

Srbija, naravno, ima sve karakteristike balkanskog prostora – etnička šarolikost obuhvata dvadesetak zajednica. Srbi, prema popisu iz 2011. godine, čine 83% stanovništva,¹ a veličina manjinskih zajednica se kreće od 250.000 (Mađari) pa do svega par hiljada (Aškalije, Česi, Cincari).

U okviru Srbije posebno mesto zauzima Vojvodina, etnički i verski jedan od najheterogenijih regiona na Balkanu i u Evropi. Mada je Habzburška monarhija od 17. veka, planski naseljavala pripadnike različitih naroda, Vojvodina je, sve do Prvog svetskog rata, bila mešavina tri dominantna naroda – Srba (33,8%), Mađara (28,1%) i Nemaca (21,4%). Političke promene, koje su prouzrokovale velike migracije stanovništva (naročito posle Drugog svetskog rata kada su se praktično svi Nemci iselili), doprinele su i velikim promenama etničke strukture Vojvodine. Od tada pa sve do danas, neprekidno raste udeo Srba u ukupnom stanovništvu Vojvodine – a to je, pre svega, posledica nekoliko talasa imigracije. Prema popisu iz 2011. godine, građani su se samoidentifikovali u okviru dvadeset jedne nacije, a u strukturi dominiraju Srbi sa 66,76% i Mađari sa 13%, Slovaci imaju 2,6%, Hrvati 2,43%, Romi 2,19%, Rumuni 1,32%, Crnogorci 1,15%, Bunjevci 0,85%, Rusini 0,72%, Jugosloveni 0,63%, Makedonci 0,54%, Ukrajinci 0,22% itd. Imajući u vidu promene u demografskoj slici u poslednjih sto godina, Vojvodina je svakako jedan od najdinamičnijih regiona u Evropi.

Pored toga, specifičnost Vojvodine ogleda se i u visoko institucionalizovanoj zaštiti manjinskih zajednica. Od Drugog svetskog ra-

1 Bez Kosova i Metohije

ta pa do danas raste broj ustanova kojima je cilj očuvanje kulture i identiteta nacionalnih manjina. Obrazovanje, informisanje i kultura su oblasti u kojima su manjinska prava najviše razvijena. Statutom Autonomne pokrajine Vojvodine iz 2009. godine, zvanično je, umesto termina „nacionalna manjina“, uveden naziv „nacionalna zajednica“. U Vojvodini je u službenoj upotrebi šest jezika, a nacionalni saveti, kao i Savet nacionalnih zajednica, su tela koja, svakako, predstavljaju korak više u ostvarivanju manjinskih prava.

Dakle, multietničnost više nije novost. Niti, sama po sebi predstavlja prednost, niti poseban hendikep. Ili, bolje rečeno, multietničnost može biti i prednost, ali i ozbiljan izvor konflikata. I Kanada je multietnička država, ali je to i Bosna i Hercegovina. U tom smislu, osnovno pitanje je – u kojim uslovima je etnička heterogenost izvor napretka, a u kojim uslovima izvor blokade i zaostajanja određenih društava?

Pretpostavke: kompleksnost kao preduslov društvene fleksibilnosti

S jedne strane, dakle, imamo „bogatstvo različitosti“ koje je poprimilo oblik stereotipa (zgodnog za upotrebu na javnim skupovima), a s druge strane, imamo upozorenja o „tihom nestajanju“² manjinskih zajednica. S jedne strane, imamo šest službenih jezika, a s druge strane, činjenicu da se, osim u specijalizovanim TV emisijama „manjinskih redakcija“, ti jezici jedva čuju u javnom prostoru. Uobičajena perspektiva podrazumeva analiziranje ove vrste problema iz ugla većinske nacije. Međutim, naša ideja je da, kroz analizu odnosa manjinskih nacionalnih zajednica prema pitanjima identiteta, etničke distance i spremnosti na društveni aktivizam sagledamo strukturu identiteta vojvođanskog društva. Pri tome, odnos prema nacionalnom identitetu posmatraćemo i kao odnos prema vrednosno-političkoj dihotomiji građansko/nacionalno, odnosno, moderno/tradicionalno. Pod građanskim (modernim) polom ove dihotomije podrazumevamo konstituisanje identiteta na bazi nesputane i otvorene komunikacije, individualnih prava i sistema institucija, a pod nacionalnim (tradi-

2 Od popisa stanovništva sprovedenog 1948. godine pa do popisa iz 2011. udeo Mađara u ukupnom stanovništvu Vojvodine je praktično prepolovljen (sa 25,8% na 13%), udeo Slovaka sa 4,3% na 2,6%, udeo Rumuna sa 3,6% na 1,32%, itd. Praktično su sve nacionalne manjine u Vojvodini (osim Roma) u ovom periodu doživele depopulaciju.

onalnim) – konstituisanje identiteta na osnovu etničke pripadnosti i integracije u okviru zatvorenog kruga. Naša pretpostavka je da su manjinske nacionalne zajednice u Vojvodini i posle petooktobarskih promena zadržale jednu vrstu defanzivnog društvenog refleksa, inerciju zatvaranja stečenu u haotičnim (i opasnim) devedesetim godinama, preopterećenost problemima očuvanja sopstvenog identiteta, *orijentaciju-ka-sebi* baziranu na formi binarnog šematizma (mi/oni, naši/njihovi), uz rizik klizanja u svojevrsnu getoizaciju i društvenu autoreprodukciju. Na taj način je umanjena društvena kompleksnost ovih zajednica, odnosno, njihova fleksibilnost/mogućnost da na adekvatan način proizvode odgovore na različite vrste izazova koji nastaju u njihovoj okolini. Time se, budući da su nacionalne zajednice konstitutivni segment vojvođanskog društva, nužno umanjuje i sposobnost tog društva da deblokira sopstvene kapacitete u racionalnom kreiranju odgovarajućih alternativa. Prirodu manjinskih nacionalnih zajednica analizirali smo na nekoliko nivoa: a) značaj nacionalne/etničke identifikacije; b) odnos prema očuvanju identiteta i tradicije; c) etnička distanca i d) društveni aktivizam pripadnika nacionalnih manjina.

U radu su korišćeni empirijski podaci dobijeni istraživanjem koje je realizovano u saradnji Vojvođanske sociološke asocijacije i Centra za sociološka istraživanja pri Odseku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.³ Istraživanje je sprovedeno tokom maja 2010. godine, na teritoriji AP Vojvodine, a obuhvatilo je 1009 ispitanika, pripadnika devet etničkih zajednica koje žive na teritoriji AP Vojvodine (Mađari, Slovaci, Hrvati, Romi, Rumuni, Rusini, Bunjevci, Makedonci i Crnogorci).

Indikatori: nacionalna identifikacija, etnička distanca,
odnos prema tradiciji, društveni aktivizam...

a) Značaj nacionalne identifikacije

Nacionalni identitet, kao oblik kolektivnog identiteta, ima važnu ulogu u životu pripadnika nacionalnih manjina u Vojvodini. Činjenicu

³ Deo rezultata ovog istraživanja objavljen je u publikaciji „Kolektivna dinamika etničkih zajednica u Vojvodini”, u izdanju *Mediterran publishing* i Vojvođanske sociološke asocijacije, Novi Sad, 2010. Autori publikacije su Dušan Marinković, Žolt Lazar, Valentina Sokolovska i Dušan Ristić. Zahvaljujemo se Dušanu Marinkoviću na dozvoli da deo rezultata istraživanja koristimo u ovom radu.

da su pripadnici sopstvene nacije kao „značajnu“ ocenilo je 41%, a kao „veoma značajnu“ 39,6% ispitanika. Praktično, čak 80,6% ispitanika nacionalnu pripadnost ocenjuje kao značajnu za sopstveni doživljaj identiteta. Samo za 5,3% anketiranih nema nikakvog značaja, a za 11,8 % ispitanika nacionalna pripadnost je značajna „u manjoj meri“.

Tabela 1: Značajno Vam je da ste pripadnik/ica sopstvene nacionalne zajednice:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	značajno	413	40.9	41.0	41.0
	veoma je značajno	399	39.5	39.6	80.6
	u manjoj meri	119	11.8	11.8	92.4
	ne, uopšte	53	5.3	5.3	97.6
	ne znam	24	2.4	2.4	100.0
	Total	1008	99.9	100.0	
Missing	System	1	.1		
Total	1009	100.0			

Ove stavove u velikoj meri potvrđuju i odgovori na pitanje „Koliko kultura i određeni način/stil života čini Vašu zajednicu posebnom?“ (Tabela 2).

Tabela 2: Koliko kultura i određen način/stil života čini Vašu nacionalnu zajednicu posebnom:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	veoma	650	64.4	64.6	64.6
	delimično	272	27.0	27.0	91.7
	ne mogu da procenim	54	5.4	5.4	97.0
	nimalo	30	3.0	3.0	100.0
	Total	1006	99.7	100.0	
Missing	System	3	.3		
Total	1009	100.0			

Kultura i način života su, očigledno, linije razdvajanja različitih etničkih zajednica, jer je 64,6% anketiranih izjavilo da ih kultura i način života čine „veoma“ posebnim, a 27% „delimično“ posebnim (ukupno čak 91,6%!). Samo 3% pripadnika nacionalnih manjina smatra da kultura i način života „nimalo“ ne utiču na posebnost zajednice.

b) Očuvanje identiteta i tradicije

Očuvanje identiteta i tradicije zauzima, očigledno, visoko mesto među prioritetima etničkih zajednica. Etnički identitet ima karakteristike stabilne, mada pojednostavljene slike sveta, koja osigurava zajedničke vrednosti, ili nudi „simboličku konstrukciju kulturne razlike“ (Dženkins, 2001).

Tabela 3: koliko značajnu ulogu u očuvanju identiteta i tradicije Vaše nacionalne zajednice ima održavanje veza sa matičnom državom:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	da, veoma	511	50.6	52.8	52.8
	delimično	318	31.5	32.9	85.6
	ne znam	76	7.5	7.9	93.5
	ne, uopšte	63	6.2	6.5	100.0
	Total	968	95.9	100.0	
Missing	System	41	4.1		
Total	1009	100.0			

Anketirani pripadnici nacionalnih manjina u Vojvodini su, u svojim odgovorima, kao najvažnije elemente etničkog identiteta naveli maternji jezik i pismo, kulturu i određeni način života, folklor, nacionalnu kuhinju i mentalitet.

Značaj čuvanja identiteta i tradicije svakako je uslovljen i sve većom nepredvidljivošću savremenog sveta koja može da izazove anksioznost i strah (Bauman, 1996, 139) ali i procesima antagonizama i udruživanja na osnovu kulturnih razlika/sličnosti (Hantington, 2000, 122). U kojoj meri su ispitanici svesni osetljivosti ovog pitanja govore i odgovori ispitanika u kojima su visoko ocenili značaj uloge koju matične države imaju u očuvanju identiteta i tradicije nacionalnih manji-

na („da, veoma” – 52,8%; „delimično” – 32,9%), značaj uloge „svakog pripadnika njihove nacionalne zajednice” („da, veoma” – 57%; „delimično” – 32,4%). Takođe, postoji i visoka svest o značaju „celokupne društveno-političke situacije u zemlji” u odnosu na očuvanje identiteta i tradicije („da, veoma” – 53,8%; „delimično” – 30,4%).

Tabela 4: koliko značajnu ulogu u očuvanju identiteta i tradicije Vaše nacionalne zajednice ima celokupna društveno-politička situacija u zemlji:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	da, veoma	542	53.7	53.8	53.8
	delimično	306	30.3	30.4	84.2
	ne znam	82	8.1	8.1	92.4
	ne, uopšte	77	7.6	7.6	100.0
	Total	1007	99.8	100.0	
Missing	System	2	.2		
Total	1009	100.0			

c) Etnička distanca

Merenje etničke distance u istraživanju čije rezultate koristimo u ovom radu sprovedeno je na osnovu standardne petostepene Bogardusove skale društvenih distanci (rasponi: 1 – „ne, nikako”; 2 – „radije ne”; 3 – „svejedno mi je”; 4 – „da, nemam ništa protiv”; 5 – „da, vrlo rado”), koja je obuhvatila sledeće kategorije: spremnost za prihvatanje bračnih odnosa; spremnost za prihvatanje susedskih odnosa; i spremnost za prihvatanje prijateljskih odnosa.

Stepen spremnosti pojedinaca da prihvate bračne odnose sa pripadnicima drugih etničkih zajednica svakako spada u najznačajnije pokazatelje etničke distance. Spremnost da se prihvati bračni odnos između predstavnika različitih etničkih zajednica jeste pokazatelj fleksibilnosti i otvorenosti, odnosno, rigidnosti i zatvorenosti zajednice.

Tabela 5: da li biste želeli za bračnog druga/supružnika:

Nacionalna pripadnost ispitanika	Crnogorcu	Hrvat-icu	Mađar-icu	Roma-kinju	Rumuna-ku
Crnogorska	4.20	2.28	2.84	2.14	2.28
Hrvatska	2.83	4.05	3.29	2.13	2.81
Mađarska	2.50	2.85	4.21	2.21	2.56
Romska	2.50	2.46	2.52	3.77	2.48
Rumunska	3.12	3.13	3.13	2.29	4.37
Rusinska	3.44	3.12	3.21	2.23	2.98
Slovačka	2.90	2.92	2.87	2.42	2.77
Makedonska	3.38	2.34	2.45	1.97	3.03
Bunjevačka	2.90	3.32	3.07	2.46	2.80

Nacionalna pripadnost ispitanika	Rusina-ku	Slovaka-inju	Makedonca-kinju	Bunjevca-ku
Crnogorska	2.72	2.58	2.70	2.48
Hrvatska	2.89	3.05	3.01	3.67
Mađarska	2.73	2.80	2.73	2.87
Romska	2.48	2.48	2.43	2.50
Rumunska	3.16	3.15	3.15	3.03
Rusinska	4.12	3.60	3.44	3.21
Slovačka	3.08	4.18	2.90	2.81
Makedonska	2.52	2.48	4.21	2.41
Bunjevačka	2.92	2.95	3.07	3.93

Kao što se jasno vidi u Tabeli 5, pripadnici etničkih zajednica su u najvećoj meri spremni da prihvate bračne odnose sa pripadnicima sopstvene etničke zajednice, ili zajednice koja im je etnički bliska (primer Hrvata i Bunjevaca). Dakle, u slučaju sklapanja bračnih odnosa, praktično sve etničke zajednice pokazuju sklonost ka visokom stepenu autoreproduktivnosti i zatvorenosti. Očekivano, najveća distanca iskazana je prema Romima.

I u slučaju spremnosti da se prihvate susedski odnosi sa pripadnicima različitih etničkih zajednica, rezultati ukazuju na spremnost da

se prihvate pripadnici sopstvene etničke grupe. Mada susedstvo, kao društveni odnos, ne predstavlja izraz slobodnog izbora, već je determinisano klasno-slojnim faktorima (a u Vojvodini i istorijskim), ono je svakako i indikator prisustva ili odsustva tolerancije i solidarnosti.

Tabela 6: da li biste želeli za prijatelja:

Nacionalna pripadnost ispitanika	Crnogorcu	Hrvatcu	Mađaricu	Romkinju	Rumunuku
Crnogorska	4.20	3.00	3.51	2.98	3.02
Hrvatska	3.75	4.19	3.80	2.99	3.06
Mađarska	3.37	3.57	4.18	2.94	3.28
Romska	3.13	3.16	3.13	3.38	3.11
Rumunska	3.81	3.77	3.87	3.47	4.34
Rusinska	3.81	3.63	3.74	3.30	3.35
Slovačka	3.56	3.58	3.58	3.26	3.48
Makedonska	3.38	3.00	3.28	3.00	3.41
Bunjevačka	3.83	3.95	3.86	3.50	3.36

Nacionalna pripadnost ispitanika	Rusinku	Slovakinju	Makedonkinju	Bunjevca
Crnogorska	3.37	3.35	3.44	3.26
Hrvatska	3.64	3.70	3.67	3.97
Mađarska	3.42	3.47	3.43	3.50
Romska	3.13	3.11	3.11	3.04
Rumunska	3.82	3.86	3.77	3.73
Rusinska	3.93	3.74	3.65	3.60
Slovačka	3.55	3.94	2.53	3.50
Makedonska	3.24	3.29	4.28	3.14
Bunjevačka	3.72	3.78	3.79	4.03

Što se tiče stepena prihvatljivosti, odnosno, neprihvatljivosti uspostavljanja prijateljskih odnosa (Tabela 6), rezultati pokazuju da i u ovom slučaju etnicitet ima važnu ulogu. Anketirani građani bi za prijatelja najviše želeli nekog ko pripada istoj etničkoj grupi. Iako je

intenzitet razlika u stepenima prihvatljivosti nešto manji nego u prethodnim slučajevima, ovi podaci ukazuju na sklonost ka uspostavljanju „etničkih prijateljskih enklava“ (Marinković, 2010, 126).

d) Društveni aktivizam

Spremnost pripadnika nacionalnih manjina za učešće u različitim oblicima javnog angažmana predstavlja političku i društvenu bazu za izgradnju socijalnog kapitala kao neke vrste nacionalnog resursa za promociju kolektivnog delanja u cilju opšteg dobra (Edwards, Foli, Dajani, 2004).

Kao osnovne pokazatelje društvenog aktivizma pripadnika nacionalnih manjina analizirali smo njihovo učešće u radu različitih udruženja građana, kulturno-umetničkih društava, političkih partija, profesionalnih udruženja i sportskih klubova.

Tabela 7: da li ste član/ica udruženja građana:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ne	883	87.5	87.6	87.6
	da	125	12.4	12.4	100.0
	Total	1008	99.9	100.0	
Missing	System	1	.1		
Total	1009	100.0			

U radu različitih udruženja građana učestvuje samo 12.4% ispitanika (Tabela 7), dok je stepen učešća pripadnika nacionalnih manjina u profesionalnim udruženjima još niži – svega 8% su članovi ove vrste udruženja, dok čak 92% ne učestvuje u ovakvim oblicima društvenih aktivnosti (Tabela 12).

Tabela 8: da li ste član/ica profesionalnog udruženja:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ne	923	91.5	92.0	92.0
	da	80	7.9	8.0	100.0
	Total	1003	99.4	100.0	
Missing	System	6	.6		
Total	1009	100.0			

Političke partije su, očigledno, nešto atraktivniji oblik aktivizma među pripadnicima nacionalnih manjina – 12,2 % anketiranih je izjavilo da su članovi/ce političkih organizacija (Tabela 8).

Tabela 9: da li ste član/ica političke partije:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ne	886	87.8	87.8	87.8
	da	123	12.2	12.2	100.0
	Total	1009	100.0	100.0	

Nešto veći procenat anketiranih izjavio je da učestvuje u aktivnostima sportskih udruženja – 11,3%, ali i u ovom slučaju se radi o neznatnim razlikama u odnosu na druge oblike društvenog aktivizma.

Tabela 10: da li ste član/ica sportskog udruženja:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ne	894	88.6	88.7	88.7
	da	114	11.3	11.3	100.0
	Total	1008	99.9	100.0	
Missing	System	1	.1		
Total	1009	100.0			

Rezultati istraživanja nedvosmisleno, dakle, pokazuju da izuzetno veliki procenat pripadnika nacionalnih manjina u Vojvodini ne učestvuje u javnom životu društva. Ovakav stepen društvene pasivnosti svakako umanjuje šanse za društvene procese koji se odvijaju „odozdo“.

Zaključak

Način na koji se određena zajednica odnosi prema dihotomiji građansko–nacionalno definiše i oblik njenog identiteta. Na osnovu analiziranih podataka moguće je izvesti zaključak da su osnovne karakteristike nacionalnih zajednica u Vojvodini (uz razumljiva, ali ne preterano zanačajna, odstupanja u slučajevima konkretnih zajednica) sledeće: visoko vrednovanje nacionalne/etničke identifikacije; visoko vrednovanje očuvanja identiteta i tradicije; izražena sklonost ka socijalnim vezama sa pripadnicima sopstvene nacionalne zajednice, kao i nizak nivo zainteresovanosti za različite oblike društvenog aktivizma. Drugim rečima, prisutna je izražena sklonost ka društvenoj autoreprodukciji i nacionalno/tradicionalnim obrascima integracije.

O tome govore i rezultati istraživanja vezani za ocenu značaja nacionalne identifikacije koja je „veoma značajna” i „značajna” za ukupno 80,6% ispitanika. Ovako visok procenat etnifikacije društvene svesti prati i shvatanje da kultura i određeni stil života predstavljaju liniju razdvajanja različitih etničkih grupa („veoma” i „delimično” – čak 91,6%). Očuvanje identiteta i tradicije zauzelo je, očekivano, visoko mesto među prioritetima manjinskih zajednica. Pri tome, svest o važnosti ovog pitanja doprinela je da ispitanici u podjednako meri ocene značaj i odnosa sa matičnom državom, ulogu samih pripadnika etničkih zajednica, kao i značaj društveno-političke situacije u zemlji u kojoj žive. Rezultati ispitivanja etničke distance su takođe pokazali sklonost manjinskih zajednica ka autoreprodukciji. Ispitanici su se izjasnili da bi u sve tri oblasti (spremnost na bračne odnose, spremnost na susedske odnose i spremnost na prijateljske odnose) najradije uspostavljali veze sa pripadnicima – sopstvene etničke zajednice. Konačno, podaci iz istraživanja pokazuju da je stepen društvenog aktivizma veoma nizak – čak i u slučaju učestvovanja u kulturno-umetničkim društvima – uprkos visoko izraženoj svesti o značaju kulture u očuvanju kolektivnih identiteta.

Ovakva *orijentacija-ka-sebi* pripadnika manjinskih zajednica razumljiva je, s jedne strane, kao posledica duge (trovekovne) istorije tradicionalnih/etničkih obrazaca integracije, a s druge strane, činjenice da postoji svest o procesima depopulacije manjinskih zajednica u poslednjih nekoliko decenija i straha da će u bliskoj budućnosti neke od ovih zajednica nestati. Istovremeno, očigledno je da kod pripadnika ovih zajednica postoji sklonost ka formi binarnog šematizma („mi”

– „oni“, „naši“ – „njihovi“), odnosno, temeljna društvena saglasnost fiksirana je na defanzivnom, ritualnom obnavljanju sopstvene tradicije i društvenom pasivizmu. Ovakva preopterećenost legitimacijskih kapaciteta brigom o očuvanju „sopstvenog identiteta“, dramatično sužava komunikacijski horizont kreirajući (očekivano) „geto-efekat“ i, suštinski, umanjujući socijalnu relevantnost i nivo uticaja svake od ovih zajednica na okruženje.⁴ Konačno, ovakvi procesi prete da nesumnjivi integrativni kapacitet koji postoji u nacionalnoj heterogenosti Vojvodine svedu na formalno-proceduralni model, model izolovanih, svesno marginalizovanih kolektivnih identiteta koji međusobnu komunikaciju svode ne na pitanja o sadržaju već o načinu učešća, a društvenu energiju preusmeravaju na tematizovanje partikularnog, a ne opšteg.

Literatura:

Bauman, Zigmunt, „Identity in the globalising world“, *Social Anthropology*, 9(2): 121-129, 2001.

Dženkins, R., *Etnicitet u novom ključu, XX vek*, Beograd, 2001.

Edwards, B., Foli, M., Dajani, M., „Posle Tokvila“, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 2004.

Giddens, Anthony, *Nation State and Violence*, Cambridge: Polity Press, 1985.

Hantington, Semjuel., *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica, 2000.

Hobsbaum, Erik, *Nacije i nacionalizam od 1780*, Beograd, „Filip Višnjić“, 1996.

Kant, Imanuel, *Kritika praktičnog uma*, Plato, Beograd, 2004.

Marinković, D., Lazar, Ž., Sokolovska, V., Ristić, D., „Kolektivna dinamika etničkih zajednica u Vojvodini“, *Mediteran publishing*, Novi Sad, 2010.

Podunavac, Milan, *Princip građanstva i poredak politike*, FPN, Beograd, 2001.

Stanovčić, Vojislav. „Pojam nacionalne manjine i tretiranje individualnih i kolektivnih prava“, *Godišnjak 2008.*:479–502, *Fakultet političkih nauka*, Beograd, 2008.

4 Simptomatično je da inicijativa za titlovanje specijalizovanih emisija na jezicima manjinskih nacionalnih zajednica na srpski jezik, kako bi se povećao stepen komunikabilnosti nije bila prihvatljiva upravo za predstavnike manjinskih nacionalnih zajednica.